

ČUDEŽI SO REZERVIRANI ZA OPTIMISTE

Knjiga Igorja Plohla *Ne domišljaj si!* je avtobiografska pripoved, ki predstavlja dve leti življenja mladeniča, učitelja na pragu kariere, ki ga zaznamuje tragičen dogodek, po katerem je nenadoma postal paraplegik in je zato prisiljen temeljito preizprašati vse, kar človeka dela človeškega: odnos do telesa, do življenja in smrti, ciljev, prihodnosti, vrednot. Avtor se ne odpove lastni perspektivi, a ta ni edino, kar želi z nami podeliti. Velikodušno nas popelje po zamolklih, zadušnih prostorih tesnobe, bolnišnic, strahu, jeze, a tudi upanja, želje, nesebičnosti, optimizma – torej, človeškega najslabšega in človeškega najboljšega.

Pripoved se začne dan pred usodno nesrečo. Zanimivo in vredno izpostavitve je dejstvo, da se pripoved na mestih preobrne v simbol. Namreč, dan pred nesrečo se lik spominja prijetnega sprehoda po gozdu z žensko (tu se bom poslužila nekoliko »jungovskega« para protagonist in njegova anima/duša, ki jo predstavlja ženska). Naenkrat se brez napovedi nad njima prične delati huda nevihta. Gozd (simbol za nezavedno?) postane zlovešč (*»V gozdu je postajalo vedno temneje.«*), slutnja strahote se nabira nad njima v obliki strašne nevihte, drevesa se zgrinjajo, pričneta se izgubljeni, polasča se ju strah. Čeprav strah premagata in pred nevihto pobegneta, ostane zlovešča slutnja. Po drugi strani pa razum govori: *»Če bi človek poslušal vsako svojo zlo slutnjo, verjetno ne bi nikamor prišel.«* Že iz tega stavka je videti, kako nemočni smo pred silnicami nečesa, kar je izven našega dožemanja, in kako majhna je naša zavest, šibek naš razum. Simbolne so tudi sanje, ki jih v polsnu agonije in borbe za življenje sanja pripovedovalec, ko ga po padcu z lestve peljejo z rešilcem v bolnišnico: *»V sanjah sem bil delček v ogromnem stroju. Sestavljalo ga je veliko zobatih kolesc, ki so se nenehno vrtela.«* Sanje simbolizirajo krhkost posameznika, pa vendar tudi neslutljivo moč, ki jo ta ima za množico.

Lik, ki je v knjigi nosilec prvoosebne pripovedi, je istoveten z avtorjem, a tako lik kot ideja sta vendarle tudi literarna, saj ima zgodba skoraj romaneskno dramsko strukturo in tudi lik skozi vse, kar doživi v teh dveh letih, postane drugačen. Tudi ostali liki, ki nastopajo, so realne osebe, a treba se je zavedati, da so v literarnem delu tudi realne osebe samo projekcije in igrajo vloge glede na glavnega protagonista. Resnica je vedno nekje vmes; to, kako nas vidijo drugi, je samo eno od zrcal, v katerih se za hip ugledamo v očeh drugega in morda izvemo kaj o samih sebi in našem vplivu nanj.

Knjiga se ukvarja pravzaprav z dvema življenjema in dvema likoma: življenjem *pred* in *po* ter likom *pred* in *po*. Čeprav je to en in isti lik z enim in istim življenjem, pa vendarle ni. Njegovo življenje seka ostra, usodna, polsmrtna ločnica: njegovo telo naenkrat postane nekaj popolnoma drugega. Tudi sam avtor govori o prejšnjem in sedanjem življenju, je pa tukaj še tretje življenje, ki je tisto, za katerim stremi, v katerega verjame, celo veruje: življenje, v katerem bo spet hodil. Pripoved, ki tekoče

potuje od preteklosti proti sedanjosti in ga sekajo reminiscence za nazaj, pravzaprav vodi to, tretje življenje. S tem postavlja zrcalo tudi nam: vedno nas vodi to tretje življenje, ki ga še ni, resnično v sedanjosti živimo redko – samo v trenutkih resnične sreče. Verjetno je včasih edina možnost, da preživimo težke čase, ta, da sami v sebi podoživljamo boljše, kar bi se po domače imenovalo *upanje*.

Ena od močnih tem knjige je problematizacija telesa. Telo lika, ki mu je bilo prej tako samoumevno, da ga skoraj opazil ni, je bilo namreč prej v službi »duše«; zdaj, po nesreči, je obratno: »duša« je v službi telesa. Dualizem je za refleksijo človeka kot takega v tej knjigi nujen, čeprav je končni vtis pravzaprav prej nasproten: telo je psiha in psiha je telo, na čemer gradijo svoj uspeh tudi razne alternativne oblike zdravljenja, ki se jih lik poleg uradne medicine poslužuje. Na tem mestu se ponovno težko izognemo nekoliko »jungovskemu« pogledu na telo in psiho, kajti knjiga mi je ravno na teh točkah pomenila zanimiv pogled na dožemanje človeka kot celote. Dualizem telesa in duše je v našem dožemanju globoko zakoreninjen: kakršno koli drugačno dožemanje bitij je za ljudi, ki se ne ukvarjamo z nevroznanostjo, medicino, kvantno fiziko, alternativnimi oblikami zdravljenja ali s čim podobnim, kar potrebuje drugačen pogled, zelo nedoumljivo, saj smo tega dualizma vajeni; je šablona v naših možganih. Kakšen sistem je pravzaprav telo in kakšna gmota je psiha, se zavemo ponavadi v mejnih situacijah; zaslutimo resnico, ki je drugačna, nedoumljiva, a vendarle si stvari pri sebi razumsko razlagamo (to počnemo ves čas, ker je to značilnost naše vrste) s shemo ločitve duha in telesa.

Avtor težave, ki pridejo s paraplegijo, opisuje zelo nazorno in brez distance, skoraj naturalistično natančno; kruta realnost in ostra iskrenost, s katero opisuje postopek odvajanja telesnih sokov in odpadnih produktov, je boleč in odvrčajoč. Vendar pa to, da nekaj dojemamo kot tabu, ta naš čustveno odklonilni odnos do določenih funkcij telesa, kaže samo na to, kakšni tujci smo z lastnimi fizisi. Velikokrat mi, ki so nam telesa samoumevna, dokler so zdrava in služijo našim dušam za pohajkovanje po tem svetu, ne razumemo zdravnikov, medicinskega osebja in invalidov, ki jim je vse to popolnoma naravno. Kako lahko ginekologi šarijo po notranjosti ženske in zvečer z njo spijo? Kako lahko medicinska sestra čisti izločke in pri tem ne bruha? Da, zelo čudna vprašanja, a vendarle se »navadneži« tu in tam soočamo s temi vprašanji. Problematiziranje odnosa do posameznih delov in funkcij telesa zna biti skrajno zanimivo, dotika se meja tabujev, predsodkov, zgodovine in terja obsežno raziskavo, zato bomo v tem spremnem zapisu zastavili samo vprašanje, na katerega odgovore bomo vsak zase iskali bržkone vse življenje. Tudi naš lik sam priznava, da ni imel pojma, da je v njegovem telesu ena sama ledvica namesto dveh, kot je običajno. Svoje telo spozna do zadnjega živca ne toliko iz radovednosti kot iz nuje. Lik je sicer izobražen in torej ni čudno, da se mu na tej točki odprejo tudi filozofska, etična in eksistencialna vprašanja, ki so zanimiva ne le za invalide, pač pa za vsakega bralca.

Nazorno opisovanje tabuiziranih funkcij telesa pa je vsekakor še v neki drugi, konkretnější in tudi pomembnejši vlogi: namreč, ko bodo knjigo brali invalidi, bodo lahko podoživeli pripovedovalčevo stisko, se istovetili z njim in se konec koncev tudi

veliko naučili. Morda bo kdo, ki se v življenju s paraplegijo znajde slabše, dobil idejo, namig, gesto, kako se soočiti z neko težavo, ki jo je naš lik premagal na ta in ta način. To je ena od kvalitete knjige, saj ne le da izpostavlja etične in eksistencialne probleme človeka, ki postane invalid, ampak nosi tudi zelo veliko sporočilno vrednost. Na momente humoren odnos do tegob, s katerimi se mora spoprijeti mladenič, prej poln energije in zagona in na začetku učiteljske kariere (*»To vozičkarji vemo.« (...)* *»Če ne bi bil paraplegik, bi se takrat zagotovo podelal v hlače.«*), tragično obrača v optimistično in s tem lahko nudi ljudem v podobni situaciji nesluteno odrešitev in pomoč. Po drugi strani pa bo blagodejno vplival tudi razmislek o tem, da dostojanstvo ni odvisno od tega, kakšno je naše telo, ampak od našega prizadevanja za samostojnost in od našega odnosa do samih sebe in drugih.

Zanimivo je, da se Plohlov izpis nekoliko razlikuje od življenjskih izpovedi, ki smo jih vajeni; umanjajo namreč sentimentalni traktati *»čustvenih izlivov«* nekoga, ki je imel v življenju manj sreče od povprečnega človeka, zato pa je veliko zgodbenosti. Avtor drzno posega tudi v prostore, kot so odprta in iskrena kritika družbe, dogodki, ki več razkrivajo kot prikrivajo, a vselej uspejo bralca pripeljati do tega, da se kljub tragiki in konfliktom zaradi nestanovitne človeške narave uspe nasmehiti in si reči: *je mogoče*. In na tej točki dobita naša majhna zavest in naš šibek razum svojo moč nazaj. Kljub močnim silnicam, ki so daleč, daleč močnejše od njiju, pa lahko nanje vseeno vplivata. Naš pripovedovalec, ki je bil žrtev nekega nesrečnega naključja (ali je res naključje, bomo pretesli v naslednjem odstavku), namreč z močjo volje prične kljubovati silnicam, ki bi se po naravi razpletle v padec, in se prične dvigati. Počasi, iz dneva v dan, se prepričuje, se trudi, dela, in počasi, počasi prične sam v sebi *hoditi* nasproti življenju, ki ga je zavestno izbral. Premagovanje bolečine, depresije, pesimizma, ki so normalni spremljevalci tragičnih življenjskih zasukov, kaže na avtorjev velik pogum in voljo, ki sta, tako sem začutila sama, nalezljiva, kot je nalezljiv nasmeh. *»Če bodo rekli, da moram razmišljati pozitivno, bom napovedal vojno svetovnemu negativizmu.«* Zaveda se, da so *»čudeži rezervirani za optimiste«*, zato vedno znova z jekleno voljo vstaja iz brezna, v katerega ga potisne včasih nemoč in obup nad situacijo, včasih pa celo drugi s svojim pesimizmom, kar se zrcali v naslovu in temeljnem stavku knjige, *Ne domišljaj si!* Ta stavek ubesedi tisto, proti čemur se je treba boriti, kar je treba premagovati; v sebi nosi strah, bolečino, nemoč, smiljenje samemu sebi, odvisnost od drugih in neuresničljivost sanjarij. Proti temu stavku se moramo boriti vsi, saj nas ravno ta stavek dela invalide.

Ko zgodbo preberemo, v nas zažari posebna luč, ki jo avtor želel prižgati v nas in katere vir so prijateljstvo, ljubezen, upanje, trud, milost, sočutje, razumevanje, pomoč. Etična plat knjige je močna in globoka in pusti katarzičen priokus s stavki: *»Vsi, ki so prihajali k meni, so prišli iz ljubezni. (...) Vsak je prinesel košček te ljubezni s seboj in mi jo pustil ob odhodu. Velikokrat mi je dala krila, ko sem se že skoraj utapljal v morju žalosti, jeze in obupa.«*

Morda bi izpostavili še neko malo bolj filozofsko dejstvo. Zanimivo pri avtorjevem izpisu je to, da je izobražen (sociolog in geograf) in s tem dvomljivec. Sam priznava, da je zmerom dvomil v alternativne oblike zdravljenja, tudi v Usodo ni ravno hudo zaljubljen, a vendar tudi v Naključje ne. Zaupa medicini, pa vendar ni ortodoksni klečeplazec pred sveto veličino Znanosti – saj konec koncev tudi nekateri, ki se z njo ukvarjajo, niso. Lik je dovolj odprt, da sluti, koliko vsega je, česar naš um še ne zna in ne dojame. Tu je ilustrativna zgodba s ciganko, ki je tragičen dogodek prerokovala njegovi materi, ko je bil sam še komaj plod. Do tega lik sam ne vzpostavlja nekega odnosa, dogodek pač pove, ker je povezan z nesrečo, pa vendar *ga pove*. Zaveda se namreč dejstva, da je kljub napredku medicine in znanosti resnica še zmerom nekje daleč, neznana, neobvladljiva, a vendarle dosegljiva. Nečemu, kar presega znanost in religijo in celo vse človeško: slutnji. Nečemu v nas, kar hoče biti, ne glede na vse. Morda je to tisti Bog, za katerega pravi na nekem mestu, da vanj veruje.

Knjiga nosi tudi ost; kritiko družbe in zdravstva, ki je avtorjeva lastna izkušnja, in sicer *neolepšana* izkušnja. Pisec se ne boji podati mnenja o neki zadevi, na primer o kakem zakonu, ki se tiče invalidov, saj se zaveda, da je ravno on tisti, ki mu je to namenjeno, in s tem tisti, ki sme razsojati, saj o tem dovolj ve. Ne skriva se za lažno skromnostjo in tudi ne »špara« tistih, ki okoli sebe sejejo zlo in frustracijo, saj so to velikokrat ljudje, od katerih so odvisni tisti, ki so nemočni in tako postanejo njihove žrtve. Nekdo, ki je toliko preživel po bolnišnicah (ki jih, mimogrede, ponazarja zanimiva metafora taborišča z aluzijo zvoka kovinskih sponk na taboriščno posodo), utemeljeno govori o svojih čustvih, o jezi, ki jo v njem sproža pogled na krivice, o bolečini, ki jo čuti, kadar je v stiku s tistimi, ki so na slabšem, o napakah, ki zevajo v sistemu in o katerih vsi govorijo med seboj, redkokdaj pa so izpostavljene javno. Vsekakor se pisec zaveda, da je sam živ ravno zaradi zdravstva, ne more pa mimo nekaterih posameznikov, ki so živ primer tega, kako hudo je, če je fizični invalid žrtev čustvenega invalida. Ko namreč negovalec tetrapleginji, ki ne zmore sama jesti, nesramno zabrusi »*Dajmo, dajmo! Ne bomo vas več ujčkali ...*«, avtor pomisli: »*Želel sem si, da bi premlatil tistega kretenskega bika.*« In kaj naredi? »*Zmogel nisem nič. Niti pisnil nisem. Bilo me je preveč strah maščevanja negovalcev.*« Tudi samega sebe ne »špara«, saj ve, da bi v nekaterih situacijah moral ravnati drugače, pa je bil prešibek. A preko vsega tega se nauči postaviti se zase in izpostaviti se pred drugimi, opominja pa tudi, kako pomembno se je upreti psihičnemu nasilju. Če je knjiga zrcalo, upajmo, da se bo v njem uzrl marsikateri od tistih, ki so počeli krivice – ne kot kritika, ampak kot opomnja, opozorilo, da je lahko oziroma mora biti drugače. Morda resnica, kot jo vidi pripovedovalec, zaradi vsega tega marsikomu ne bo všeč. Težko je namreč sprejeti telesne slabosti, še težje pa se je soočiti in si priznati moralne. A to, kar je bilo, mora biti izrečeno, saj samo o izrečenem lahko razmišljamo in potem kasneje spreminjamo. Morda bo zaradi te knjige kateremu pacientu v procesu rehabilitacije boljše, lažje, morda bo kak zdravstveni delavec uspel razumeti položaj pacienta in bo zaradi tega postal boljši, bolj razumevajoč – mogoče pa res ni mogel razumeti, saj mu ni nikoli nihče povedal.

Kajti tudi »navadneži« včasih ne vemo, kako naj se obnašamo v družbi nekoga, ki živi drugače. Tega se zaveda tudi avtor sam: »*Mu je treba ponuditi pomoč? Lahko pokažem sočutje? Se naj obrnem stran in ga ignoriram, ker me s svojo pojavnostjo iritira?*« Tudi zato je dobro prebrati to knjigo. Da razumemo. Kdor doslej ni mogel razumeti, da biti invalid ni le nezmožnost hoditi, ampak je tudi umanjkanje samoumevnosti lastnega telesnega, na čemer sloni večina naše biti, bo po branju te knjige temeljito premislil vrednost »hiše«, v kateri biva, morda pa bo tudi v manjši zagati, ko bo naslednjič srečal osebo na vozičku, saj bo lahko razumel, kaj ta čuti in kako si želi, da z njo ravnamo. Odlična priložnost za premagovanje predsodkov in strahov torej. Nenazadnje pa bo vsak, ki se z invalidnostjo sooča in se mu v kakšnem trenutku zazdi, da je sam in da ne zmore, ob branju nenadoma spoznal, da ni in da zmore. Vsekakor je *Ne domišljaj si!* čtivo, ki mora biti na policah vsakega rehabilitacijskega centra, bolnišnice in ambulante, pa tudi na naših domačih policah. Da ne pozabimo, da je *ne* misliti na bolečino velik blagoslov.

Pisec knjige prehodi kratko, a hkrati neskončno dolgo pot od nesreče in popolne odvisnosti od drugih do samostojnosti in poklicne rehabilitacije. Znova postane učitelj, tokrat s še višjim poslanstvom. Nadaljevanje poti pušča odprto, saj še ni bila prehojena. Vsak, ki bo knjigo kadarkoli bral, z avtorjem skupaj upa, da nekoč dejansko bo *prehojena*. V vsakem primeru, ne glede na vse, pa lahko vidi avtorja kljub vozičku kot pokončnega človeka, ki se dviga daleč, daleč nad povprečnost in hodi po višavah in širjavah tega sveta, in korak njegove misli je trden, stabilen in krepak.

Lučka Zorko